

TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI DÖNEMDE DEVLET AYGITININ DÖNÜŞÜMÜ

Emre AYDİLEK*

Şeyda BÜKRÜCÜ KAZKONU**

Özet

Demokrasi, günümüz modern ve gelişmiş toplumlarında kabul gören ve şu ana dek bulunan en ideal yönetim şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rejimin günümüzde istikrarlı bir biçimde işleyebilmesinin kuralı, demokratik kurumların yönetim ilkelerine uygun yani saydam, hesap verebilir, katılıma ve işbirliğine açık olmasının sağlanmasıdır. Bunun sağlanmadığı durumlarda, görünürde demokratik olan ancak ülkenin iç yapısal sistemini ele geçirerek otokratik bir yönetim sistemi kuran iktidarlar da az değildir. Bu bağlamda otoriterleşme ve sivilleşme arasındaki söylem ve politika çizgileri oldukça iç içedir. Bir kesimin sivilleşme dediğine bir başka kesim otoriterleşme diyebilmektedir. Bu kapsamda uygulanan kamu politikaları hem toplumun hem de her bireyin ayrı ayrı geleceğini şekillendirmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Son 30 yıllık dönemde (neo-liberal dönem olarak adlandırılmaktadır) devlet yapılarında ciddi değişim ve dönüşümler görülmüştür. Bu dönüşümler devletin rolünü ve gücünü de etkilemiştir. Bu kapsamda Yeni Kamu Yönetimi, Yönetişim, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin birer birer özelleştirilmesi, devletin ekonomiye müdahalesi, devletin üretim sürecinden çekilerek düzenleyici ve denetleyici görevler üstlenmesi gibi konular çerçevesinden 1980 sonrası devletin dönüşümünün ekonomik, siyasal ve hegemonya bağlamlarında nasıl gerçekleştiği ve sonuçları ele alınmaya çalışılmış, ayrıca Türkiye özelinde, devletin neo-liberal dönüşümünün günümüz iktisadi ve politik yaşamına etkileri incelenmiştir. Ekonomik politikalara ek olarak sivilleşme, normalleşme ve merkezleşme politikaları ve bunun kamusal hayata yansımaları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Merkezleşme, Sivilleşme, Demokrasi, Neo-liberalizm, Yeni Kamu Yönetimi

THE TRANSFORMATION OF STATE APPARATUS IN THE POST-1980 PERIOD IN TURKEY

Abstract

Democracy is the accepted and considered to be the most ideal way of ruling in modern and developed societies. This regime's stability depends on the condition that democratic institutions must be transparent, accountable, and open to cooperation. In the cases that these qualities are not present, quite a few pseudo democratic governments, which look like a democracy, but seize internal structures to form autocratic governments systems, also exist. In this context, authoritarianism and demilitarization discourses and policies are intertwined. While some call an action as authoritarian, others might call it demilitarization. Therefore, public policies are of great importance for both society and individuals, as they shape their future.

During the period of the last 30 years, which is called neo-liberal, serious change and transformations have happened in state structures. These transformations have affected the role and power of states. Within this framework, how the transformation of state, since 1980, in economic, political and hegemony has been shaped has been discussed in terms of New Public Administration, Governance, privatization of Government Business Enterprises, state intervention into economy and its controlling roles. More specifically, Turkey's neoliberal transformation is examined in terms of its impact on economic and political atmosphere in Turkey. In addition to economic policies, demilitarization, normalization, and centralization policies have been discussed through their reflection on the public realm.

Key Words: [Centralisation](#), Demilitarization, Democracy, Neo-liberalism, New Public Management

* Kamu Yönetimi Abant İzzet Baysal Üniversitesi emreydilek@hotmail.com

** Kamu Yönetimi Bülent Ecevit Üniversitesi sheida_bukrucu@hotmail.com

1. Giriş

Kamu yönetiminde ve kamu düzeninin sağlanmasında devlet ve buna bağlı olarak devlet tartışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Tarihin hemen hemen her döneminde devletler, en tepedeki güç erki olarak sistemdeki yerlerini almış ve farklı meşruiyet zeminlerinde farklı tür ve nitelikte varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Devletin yetkilerinin ve etkinlik alanının ne şekilde olacağı ise cevabı üzerinde anlaşılammış en temel sorunsallardandır. Günümüzde devlet, bir yandan geleneksel bürokratik rolünden sıyrılmaya çalışmakta diğer taraftan ise girişimci devlet niteliklerini üstlenmek adına çaba sarf etmektedir. Bu durum halkın daha çok yönetime katılmasına, yapılan işlemlerin daha şeffaf olmasına, hesap verebilirliğin artmasına yani “yeni kamu işletmesi”ne geçişin önünün açılmasına yardımcı olmaktadır.

Günümüzde tüm dünyada teknolojik, politik ya da toplumsal alanda hızlı bir biçimde yaşanan değişimler karşılıklılık esasına ve katılımın üst düzeyde olmasına dayanan bir toplumsal sistem olan “yönetişim” kavramını ön plana çıkarmıştır. Aslında toplumda ve yönetimde yaşanan değişimler aktörlerin karşılıklı etkileşimlerinden doğan bir yönlendirme ve kontrol etme çabasından kaynaklanmaktadır.

2. Küresel Devletin Son Dönemdeki Dönüşümüne Dair Yaklaşımlar: Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim

21. yüzyılda sosyal bilimlerin her alanında özellikle de ekonomik alanda meydana gelen değişimler, devlet kavramını tartışmaların odağına almıştır. Devletin iktisadi alanda alması gereken role bağlı olarak kamu örgütlenmesi türleri yeniden ele alınmış ve alınmaya devam etmektedir. Devletin neler yapması ya da yapmaması gerektiği konusu, kamu hizmetlerinin çeşitlerinden, sunulmasının yöntemlerine kadar klasik modellere eleştirileri içermektedir (Arslan, 2010: 23).

Kapitalizm her krizde devletin rolünün yeniden sorgulanması ve tanımlanması sorunuyla karşılaşmıştır. Bu soruna her defasında farklı bir yaklaşım geliştirerek kendi evrilmesini de rahatlıkla sağlayabilmiş, son dönüşümlerinden birini neo-liberal politikalar olarak gerçekleştirmiştir.

Tarihsel süreçte kapitalizmdeki dönüşüm ve değişim, devlet yapılarına da yansımıştır. Devletler avcı toplayıcılıktan, feodaliteye, imparatorluklardan, ulus devlete tarihsel anlamda büyük değişim geçirerek günümüzdeki yapılarına ulaşmışlardır. Ancak özellikle kapitalizmin hâkim olduğu dönem olan son birkaç yüzyılda, devlet ve yönetim anlayışı tarihsel hızının çok daha ötesinde büyük değişimler geçirmiştir. Bu değişimlerden son ve en önemli olanları yeni kamu işletmeciliği ve yönetim olgularıdır (Akıncı, 2012: 62,63).

Özellikle 1980’li yıllar itibariyle devletin yeniden yapılandırılması kapsamında atılan adımları Selime Güzelsarı iki temelde incelemiştir; “*Birincisi, yönetsel açıdan geleneksel kamu yönetimi yaklaşımından yeni kamu işletmeciliği yaklaşımına; siyasal açıdan ise bürokratik devlet örgütlenmesinden girişimci devlet örgütlenmesine geçiş; ikincisi, yeni kamu işletmeciliği paradigmasından yönetim paradigmasına geçiştir*” (Güzelsarı, 2004: 1).

Kamu yönetiminin, özel sektör gibi etkin ve verimli çalışması için özel sektörde geçerli olan teknik, yöntem ve uygulamaların kamu sektörüne uyarlanması gerektiği düşüncesi, devletin dönüşümünün ve rolünün yeniden tanımlanması yönündeki taleplerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kimi zaman küçük devlet - güçlü piyasa, kimi zaman müdahaleci devlet politikaları, kriz dönemleri veya olağan durumlarda uygulanagelmıştır. İşte bu kapsamda müdahaleci olmayan devletin rolünün tanımlandığı yeni bir sistem olarak “yeni kamu işletmeciliği”¹ kavramı da son dönemde ortaya çıkmıştır (Güzelsarı, 2004: 2-3).

YKİ'nin; kamu yönetiminin özel sektörden ilham alarak yapısal dönüşüme uğratılması, politika yapma ve hizmet sürecinin birbirinden ayrılması, girdilerden ziyade çıktılardan dikkate alınması, kamu sektörünün parçalara ayrılması, idarede esneklik sağlanması, hesap verilebilirlik ilkesinin uygulanması, kamu örgütlerine rekabet getirilmesi, müşteri odaklı bir anlayışın benimsenmesi, kamu sektörünün piyasalaştırılması, performans ölçümü yapılması, daha az maliyetli devlet anlayışının benimsenmesi, etkin bir idari sistemin kurulması ve alanında uzman düzenleyici kurumlar oluşturulması gibi özellikleri vardır (Sönmez, 2011: 93-95).

Bir diğer önemli yaklaşım olan yönetim kavramı 1990'lar sonrası Kamu Yönetimi literatürüne girmiş olup değişen devlet-vatandaş ilişkilerini açıklamaya çalışmaktadır (Sobacı, 2007: 220). Diğer sosyal bilim alanlarında olduğu gibi yönetim teriminin de tek ve üzerinde uzlaşılmış bir tanımı yoktur, kullanımı ve uygulanmasında belirsizlikler ve değişkenlikler mevcuttur. Ancak kavram genel olarak, yönetim sürecinde rol oynayan kurum, aktör ve örgütler arasındaki etkileşimi, resmi ya da sivil kişi, grup ve kuruluşların idari faaliyetlere katılımını, hükümet dışı aktörlerin de etkin bir şekilde yönetim faaliyetlerinde yer almasını ifade eder. Merkezi iktidarın emir-komuta üzerine dayanan hiyerarşik yapısının yetersizliğine inanır, çoğulcu modeli destekler. Devlet ile devlet dışı alan (kamu-özel sektör) arasındaki işbirliğinin ve ilişkilerin geliştirilmesi, çok kutuplu karar alma mekanizmaları oluşturulması gerekliliğini savunur (Yüksel, 2000: 145,146). Yönetişim, birlikte yönetme, birlikte düzenleme ve kamu-özel sektör ortaklığına dayalı bir yönetim anlayışıdır. Bu anlayışa göre vatandaşlar kendilerini ilgilendiren konularda alınacak kararların oluşum süreçlerine (karar alma süreci) katılırlar (Sobacı, 2007: 222).

Küreselleşmenin işleyiş mantığı, malların ve sermayenin dünya ekonomisinde serbestçe dolaşımı ve tüm piyasaların uluslararası sermayeye açılmasıdır. Bu sürecin temel aktörü “piyasa” olduğundan, son 30 yıllık süreçte refah devleti uygulamalarının tasfiyesi ve özelleştirme uygulamalarının hız kazanmasıyla devletin niteliği ve işlevleri yeniden belirlenmiştir. Devletin, küresel kapitalizmin gereklerine uygun roller üstlenerek ve uluslararası sisteme entegre olarak yeniden yapılanması söz konusu olmuştur. Bu bağlamda son dönemde, ulusal ekonomilerde devletin küçülmesi, ekonomik faaliyetlerin serbestleşmesi gibi yönelimler öne çıkmaktadır (Ener ve Demircan, 2006: 211,212).

Neo liberal düşüncenin etkisiyle 20. Yüzyılın son çeyreğinde kamu yönetimi anlayışı, siyasal ve akademik alanda önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. 1970'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik bunalım ve sosyal devleti sorgulayan liberal hareketin etkisiyle, devletin rolü tartışılmaya başlanmıştır. Sınırlı bir devletin yanında ekonomik, etkin ve etkili

¹ Yeni Kamu İşletmeciliği, kamu örgütlerinde işletme yönetim tekniklerinin gittikçe daha benimsenir olmasıdır. Kavramın özü devletin yeniden yapılandırılması ve rolünün yeniden tanımlanmasına dayanır. Bkz. Güzelsarı, s.3.

kamu hizmet sunumu sağlayabilecek yeni yönetsel yapılar oluşturma arayışına girilmiştir (Karcı, 2008: 41).

1980’li yıllara kadar hemen hemen tüm ülkelerde kamulaştırma, kamu teşebbüsleri gibi yöntemlerin yanında, az da olsa özelleştirme uygulamaları söz konusu olurken, 80’lerden itibaren özelleştirme, gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş ülkelerin gündemindeki en önemli konulardan biri haline gelmiş, kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılmasından, demokratikleşmeye kadar birçok sorunun çözümü bu sözcüğe endekslenmiştir (Öztürk, 2008: 4).

1970’lerdeki refah devleti ve Keynesyen politikaların terk edildiği son dönemde devletin değişen rolü üzerinde şu hususlar ön plana çıkarılabilir: Devlet politika belirler ve katalizör işlevi görür. Hizmet üretimi ve sunumunda piyasa ve sivil toplum kuruluşları ön plana çıkar. Yani devlete doğrudan üretmek yerine başka aktörler için üretim fırsatları yaratan, toplumun çıkarı için rekabeti gözeten ve koruyan, piyasaları düzenleyen ve denetleyen bir görev biçilmiştir. Devlet sadece, başka bir aktörün o piyasada yer alma imkânı olmadığı durumlarda üretici rolüne soyunabilir. Yeni sağcıların benimsediği neo-liberal yaklaşıma göre devletin üretimden çekilmesi neticesinde, hem özel sektör vasıtası ile daha ucuz ve verimli bir üretim sağlanmış olacak, hem de devletin dış politika, güvenlik, adalet ve sosyal politikalar gibi asli işlevlerine daha fazla yoğunlaşması mümkün olacaktır. Bu bağlamda üretimden çekilen devletin değişen rolünde öne çıkan temel eğilimler özelleştirme, yerelleşme ve sivilleşme olarak sıralanabilir (Dinçer ve Yılmaz, 2003: 26-27). Üretimdeki rolünü düzenleyen ve denetleyen aktör rolü ile değiştiren devlet, bu işlevini uygulayabilmek amacıyla bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumlar oluşturmuş, piyasanın denetimini bu kurumlar eliyle sağlamıştır (Çevik, 2010: 43).

2. Türkiye’de Devlet Aygıtının Dönüşümü

a. 1980 – 1999 Dönemi: Ekonomik İstikrar Kararları Doğrultusunda KİT’lerin “Aforoz Edilmesi” ve Özel Sektörün Kamu Hizmetleri Sunumunda Ön Plana Çıkması

Türkiye, 1980’li yıllardan itibaren küreselleşme ve yeni devlet anlayışı kapsamında, ulusal sınırların kalktığı, rekabetin ve serbest piyasa mekanizmasının benimsendiği yenedünya düzenine adapte olmak için yoğun çaba sarf etmiştir (Ener, 2006: 218). İktidardaki yeni sağcı yönetimler ekonomiyi sistemin merkezine koyan neo-liberal bir anlayışı benimsemiştir (Özkazanç, 1998: 26) ve küreselleşme olgusunun dışında kalmamak için 24 Ocak 1980 tarihinde Ekonomik İstikrar Kararları’yla, dışa açılma politikasını uygulamaya koymuştur (Ener, 2006: 216).

Ekonomik İstikrar Kararları, Türkiye ekonomisi için bir kırılma noktasıdır. Bu kararlar ile Türkiye ekonomisinin temel paradigması değişmiş, ülkenin kalkınma anlayışı “piyasa ekonomisi”ne sıkı sıkıya bağlanmak ve “ihracata dayalı büyümek” olarak belirlenmiştir. Türkiye 1980 yılına kadar uyguladığı dışa kapalı devletçi politikalardan vazgeçmiş, planlı kalkınma modeliyle ülkenin ihtiyaç duyduğu her türlü malın ülke içinde üretilmesi anlayışı hâkim olmuş, “ithal ikame” yerine, dış pazarlara açık bir ekonomi politikası tercih edilmiştir. Ülkenin makro-ekonomik hesapları, ekonomik planları, 24 Ocaktan sonra dış gelişmeler de hesaba katılarak yapılmıştır. Özel sektörün ve girişimciliğin önü açılmaya çalışılmıştır. Bu

kararlarla devletin ekonomideki payının küçültülmesi amaçlanmış, uzun süredir devam eden “Devletçilik Politikası” sınırlandırılmıştır. Yabancı sermayenin ülkeye girişinin kolaylaştırılması ve yabancı sermayeye yönelik teşvik edici uygulamalar hayata geçirilmiş, faizlerin yükseltilmesi, sıkı para ve maliye politikaları, emek ücretlerinin baskı altında tutulması, kamu mallarına zam yapılması gibi uygulamalar icra edilmiştir (Öztürk, 2013: 1).

Türkiye’de 1980 öncesi üretim genelde devlet eliyle yani Kamu İktisadi Teşebbüs’leri (KİT) vasıtasıyla gerçekleştiriliyordu. 1980 sonrası bu anlayış değişmiştir. Bu noktada KİT’lerin Türkiye Ekonomisi’nden afroz edilme süreci üzerinde bir miktar durmakta fayda vardır.

17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihlerinde İzmir’de gerçekleştirilen 1. İktisat Kongresi’nde ekonomik kalkınmada özel sektöre öncülük verilmesi amaçlanmasına rağmen günün koşulları (savaşın maliyeti, özel sektörün güçsüzlüğü ve nitelikli bilginin yetersizliği gibi) sebebiyle devlet ekonomik gelişme ve sanayileşmenin sağlanmasında rol üstlenmek zorunda kalmış ve bu doğrultuda Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ortaya çıkmıştır. KİT’ler, devletin girişimci² rolüyle piyasa yer almasıdır. 1930’lardan 1980’lere kadar Türkiye Ekonomisi’nde vazgeçilmez bir unsur olarak öne çıkan KİT’ler, bu dönemden sonra etkinlik-verimlilik bağlamında sorgulanmaya başlanmış, 1980 sonrası verimli işlemediği düşünülen KİT’lerin özelleştirilmesi gündeme gelmiştir (Demircan, 2008: 56). Aslında verimlilik bağlamında yapılan bu eleştiriler devletin bir anlamda değişen tercihini de ortaya koymaktadır. Kârlılık ve kamu hizmeti arasında kapitalist yaklaşım tarzıyla karlılığı seçen bu anlayış sonucu, emek-sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerin emek aleyhine bozulmalar olmuştur (Güzelsarı, 2008: 108).

Tam bu noktada “kamu hizmeti” kavramına değinmek yerinde olacaktır. Kamu hizmeti “kamu kesiminin iktisadi nitelikteki faaliyetinin anlatımı ve tahlili”, “devletin işlevleri ve görevleri” “toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan toplumsal ihtiyaçların karşılanması faaliyetinin devlet tarafından üstlenilmesi” (Karahanoğulları, 2004: 356) gibi tanımlamalarla ifade edilmektedir. En genel anlamıyla kamu hizmeti, bir kamu tüzel kişisi veya onun denetimi altındaki özel kişi/teşebbüs tarafından yürütülen kamu yararı amacına yönelik faaliyetlerdir (Bozkurt, 2005: 35).

1929’dan 1980’li yıllara kadar uygulanan Keynesyen politikalar ile kamu hizmetleri büyük oranda devlet tarafından sunulmuş ve bir genişleme krizine sebebiyet vermişken (devletin fonksiyonların aşırı artması), 1980 yılından sonra süreçte yönetim anlayışı tam tersine dönerek hizmetlerin özel sektör tarafından gördürülmesi anlayışı benimsenmiş ve bu kez de kamu hizmetlerinde daralma krizi (devletin fonksiyonlarının azalması) ortaya çıkmıştır (Karahanoğulları, 2004: 354-355). 1960’larda demokratik ve kültürel köklere dönüş açısından önemli bir dalga oluşmuş ve bunun sonucunda toplum ile yönetim arasındaki farklılık derinleşmiştir. Ancak yönetim, ekonomik performansı ve refah devleti anlayışı ekseninde sunduğu hizmetler ile kendini kabul ettirmiş ve eleştirilerin üstesinden gelmiştir (Kooiman,1994: 1). Yani 1970’lere kadar bürokratik yönetim anlayışının varsaydığı unsurlarda köklü bir değişim olmamış ve kurumsallaşmadaki değişiklikler kurumların

² Kamu girişimciliği: Toplumda sosyal faydanın sağlanması amacıyla oluşturulan ve devletin mülkiyet ve karar verme açılarından söz sahibi olduğu teşebbüsler olarak tanımlanabilir. Bkz. Demircan, s.55-58.

genişlemesi ve aynı doğrultuda uzmanlığın derinleşmesi şeklinde devam etmiştir (Tuncer ve Usta, 2013: 184).

Devletin işlevlerindeki dönüşüm kamu hizmetleri gibi toplumun tüm fertlerini yakından ilgilendiren somut bir olguyu da derinden etkilemiştir. Devletin görelî özerkliğîni yitirerek toplumsal yönü ağır basan kamu hizmetleri işlevlerini terk etmesi, sadece düzen sağlama işlevi ile ceza devletine dönüşmesinin önemli etkileri ve sonuçları olmuştur (Karahanoğulları, 2004: 1,2).

Bu noktada en çok etkilenen ve zarar gören kesim kamu hizmetlerinden doğrudan yararlanan vatandaşlardır. Kamu hizmetlerinin bedava olması, yararlanmada eşitlik ve tarafsızlık ilkelerin hâkim olması, hizmetlerin toplumun ortak ihtiyaçları ve kamu yararına göre değişebilir / uyarlanabilir olması ve bir süreklilik arz etmesi kamu hizmetlerinin en temel özellikleridir (Bozkurt, 2005: 35,36). Devletin hizmet verme fonksiyonunu terk ederek bu hizmetleri özel teşebbüslere gördürmesi sonucu, vatandaşların hizmetleri bedelsiz ve her koşulda almaları mümkün olmamış, özel girişimci kamu yararı ve vatandaşların memnuniyetinden çok kapitalizmin yapısı gereği maddî çıkarlarını ön planda tutmuştur. Bu durum da vatandaşın her anlamda ikinci plana atılması şeklinde algılanmaktadır.

Türkiye’de 1980–2000 döneminde devletin girişimci rolünün uygulama şekli olan KİT’lerin gerçekleştirmiş olduğu yatırımların tüm kamu yatırımları içindeki payı %40’larda iken, 2000–2008 döneminde bu oran yaklaşık % 13’e gerilemiştir. Bunun sebebi 80 sonrası benimsenen neo-liberal anlayış doğrultusunda özelleştirme politikalarının yoğun şekilde uygulanması, piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması ve KİT’lerin ekonomiden yavaş yavaş çekilmesidir. Bu durum ise, küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği yeni ekonomik düzen ve bu düzende serbest piyasa ekonomisi anlayışının benimsenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Demircan, 2008: 35-37). Devlet 1980 sonrası dönemde neo-liberal yaklaşımın öngördüğü şekilde birçok sektörden çekilip yerini özel teşebbüslere bırakmış, ayrıca bu süreci daimi kılmak için kamusal ve toplumsal alanı düzenleyici adımlar atmıştır (Özkazanç, 1998: 24). Bu kapsamda 1980-99 yılları arasında devletin düzenleyici ve denetleyici rolüne geçişte ilk adımlar atılmış, 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu, 1993 yılında Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ile 1997 yılında Rekabet Kurumu oluşturularak faaliyete geçirilmiştir (Sönmez, 2011: 9).

1980’lerle birlikte ihracat odaklı ve yabancı yatırımcıyı teşvik eden bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda hem dışa açılmak isteyen, hem de ülkeye getirilmek istenen yerli ve yabancı sermayenin önündeki engelleri kaldırmak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin başlıcaları: fiyat desteklerinin ve tavanların kaldırılması, dış ticarete serbestliğin sağlanması, döviz kurlarının piyasa tarafından belirlenmesi, özelleştirmeler ve piyasaların devlet müdahalesinden arındırılmasıdır. Bu kapsamda gerçekleştirilen ilk somut uygulamalar ise sağlık, eğitim gibi alanlarda harcamaların kısıp özel sektörün bu alanlara girmesinin teşvik edilmesi, devleti küçültme hedefi doğrultusunda özelleştirmelerin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi ve sosyal güvenlik uygulamalarındaki köklü değişim çabalarıdır (Güzelsarı, 2008: 97,99).

1989 yılında 32 sayılı “Konvertibiliteye Geçiş” kararı ile uluslararası finansal sermayenin Türkiye’ye giriş ve çıkışına konan her türlü kısıtlama kaldırılmıştır. Bu dönemden sonra “sıcak para” kavramı ülke gündemine girmiş, ekonomi bu sıcak paranın giriş çıkışlarından ciddi şekilde etkilenmiştir. Bu tür sermaye hareketlerindeki dalgalanmalar ülke

için önemli bir risk teşkil etmiş, 1994, 1999 ve 2001 yıllarındaki krizlerin patlak vermesinde temel etkenlerden biri olarak öne çıkmıştır (Bayramoğlu, 2005: 288,289).

Devlet 1980 sonrası sadece yabancı yatırımcıyı ülkeye çekmeyi hedeflememiş, yerli sanayiye güçlendirmek için de çeşitli adımlar atmıştır. İmalat sanayisinden çekilmiş, sermaye yükü üzerindeki vergiyi azaltmış (vergi iadesi, vergi muafiyeti gibi uygulamalarla), teşvik ve kredilerle ihracatçıyı desteklemiştir. Devlet bu uygulamaları yaparken toplumun bir kesimini koruyup himayesi altına almış, diğer kesimini ise ihmal etmiştir. Bunun en temel göstergesi kaynaklarını sosyal harcamalar yerine ihracatın teşvikine ayırmasıdır. Böylece emeğin aleyhine bir bölüşüm politikası uygulanmıştır. Bununla kalmayıp emek ücretlerinin düşük kalması sağlanarak iç talepteki canlılık azaltılmış ve tüketimden artan ürünün dış pazarlara ihracı sağlanmıştır (Güzelsarı, 2008: 101,102). Özetle devlet piyasa ekonomisine yerini devretmek için ekonomi ve çalışma ilişkilerine yoğun şekilde müdahale etmek durumunda kalmış, böylece ekonomi siyasallaşmıştır. Devlet ve ekonomi iç içe geçmiştir. Ancak bu, her iki tarafın da zararına olmuştur. Türkiye’de uygulanan parlamenter sistem görünenin aksine burjuvaya ve sermaye sahiplerine büyük sorunlar açar bir niteliktedir. İstikrarsız, koalisyonlarla yönetilen ve sık sık darbelerle kesilen, kayırmacı ve yozlaşmış bir parlamenter sistem, makroekonomik sorunların olduğu kötü bir ekonomik durum, ücretlerin düşüklüğü sebebiyle tüketimin az oluşu (Özkazanç, 1998: 26,28) sermayenin çıkarlarını zora sokan etkenler olarak öne çıkar. İlerleyen bölümlerde bu zarardan daha detaylı bahsedilecek olup kısaca devletin, sınıf çatışmasını derinleştiren bir imaja sahip olduğu, ne topluma ne de sermaye gruplarına yaranabildiği çıkarımı yapılabilir.

Türkiye’de 1980 sonrası dönem piyasa fikrinin ciddi şekilde savunulduğu dönemdir. Ancak devletin yönetim sistemi milliyetçi-muhafazakâr yapıda ve otorite, egemenlik ve disiplin temelli olduğundan piyasa mekanizması ile Batı’daki kadar uyuma olmamıştır. Milli birlik ve beraberlik söylemi ve hedefi kimi zaman piyasaya baskın çıkmış ve siyasal liberalizm kendini geliştirememiştir. Bir tarafta milli toplum söylemi, diğer tarafta piyasa mekanizmasının desteklenmesi gerilimli bir yapı oluşturmuştur (Özkazanç, 1998: 33-35). Bu noktada Galip Yalman, 1980’lerden itibaren küresel ekonomiye entegre olma çabalarının artık milli egemenliğin ihlali olarak görülmediğini, IMF ve Dünya Bankası’nın politika belirleme süreçlerinde daha çok rol almasının artık kanıksanır bir durum haline geldiğini ifade eder (Yalman, 2002: 20).

Devletin 1980’lerdeki temel sorunu bütünlüklü bir aygıt olamamasıdır. Kamu kurumları arasındaki ilişkiler kaotiktir. Bir uyum, koordinasyon ve tutarlılıktan söz edilemez. “Ordu”, “Sermaye Kesimleri”, “İslami Güçler”, “Ülkücü Yapılanma”, “Kemalist Sivil Bürokrasi” gibi çok çeşitli taraflar bulunmaktadır. Alev Özkazanç bu grupların rejim için tehdit kabul edildiğini, bu sebeple dışlandıklarını hâlbuki tüm hepsini kapsayan bir hegemonya kurulamamasını eleştirir. Özkazanç, Türk idari yapısındaki analizini derinleştirir ve 1980’li yıllarda Türk siyasi yapısında sınıfsal ve dinsel/mezhepsel farklılaşmalar bulunduğunu ileri sürer. İktidar bloğunun çekirdeğini liberal ve yeni sağcı kesim ile askeri bürokrasi ve sermaye sahipleri oluşturur. Köylüler, kentlerdeki ücretliler ve geniş halk kitleleri iktidardan dışlanmış bir pozisyondadır. Ona göre dışlama bununla kalmamış, yeni sağ akımın milliyetçi-muhafazakâr partileri, Aleviler ve Kürtleri siyasi-kültürel-ekonomik her anlamda soyutlamış ve baskı altında tutmaya çalışmıştır. 1980 öncesi krize giren ulusal kalkınmacı, ithal ikameci, kamu sektörü öncülüğünde sanayileşme stratejisi anlayışı yerini,

kapitalist dünya sistemiyle bütünleşmeyi öngören yapısal uyum politikalarıyla serbest pazar ekonomisi ve ihracata dayalı büyüme stratejisine bırakmıştır (Özkazanç, 1998: 21,30).

1980-99 döneminin öne çıkan diğer gelişmeleri 1989-1991 yılları arasında gerçekleşen işçi eylemleri (liberalleşmeye karşı çıkan), mafyavari özel girişimcilere kamu kurumlarının özelleştirme yoluyla çok düşük bedellerle peşkeş çekilmesi (sermayeye kaynak aktarımı) ve İslamcı partilerin (Refah Partisinden AKP'ye kadar uzanan süreç) gittikçe güçlenmesidir. (Bayramoğlu, 2005: 290-291) Ayrıca 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile Türkiye'nin dış ticaretinde serbestleşme için bir adım daha atılmış, bu antlaşma kapsamında Türkiye ile AB arasında sanayi ürünleri ticaretinde gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler kaldırılmış, Türkiye üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi uygulamaya başlamıştır (Doğan ve Kaya, 2011: 2).

Bu dönemde bir parantez de askeri bürokrasiye açmak yerinde olacaktır. Ordu – siyaset ilişkileri her döneme damgasını vuran ve önemini hiç kaybetmeyen konulardandır. Devletin neo-liberal politikaları benimsemesi üzerinden dönüşümü açıklama çabaları ordunun ülke siyasetine müdahalelerinin anlatılmadığı bir yazında eksik kalacaktır.

Modern devletlerin doğuşu ile modern toplumun gereklerinden olan modern asker uygulamaları Osmanlı toplumunu da etkilemiş, ıslahatlar öncelikle ordu üzerinde yapılmış, bu amaca yönelik olarak askeri mektepler açılmıştır. Çok uzak olmayan bir dönemde kaldırılan yeniçeri ocağının etkilerinin askeri sınıf üzerinden atılması mümkün görünmemektedir. Modern devlet uygulamasında da Askeri Devlet profili çizen Osmanlı'da yöneticilik ile askerlik iç içe geçmiş görevlerdi ve ordunun gayet açık bir şekilde siyasi ve idari rolü vardı. Asker ve sivil bürokrasinin çoğu kez ulemaya karşı işbirliği yoluna gitmeleri padişah ve siyasal iktidar üzerinde müessir olmuş ve gelişmeleri belirlemiştir (Dursun, 1999: 61).

Atatürk, İnönü, Fahri Korutürk, Kenan Evren gibi ordu kökenli generallerin cumhurbaşkanlığı yapmaları tesadüf değildir. Ülkenin kurtuluş savaşı ile bağımsızlığını kazanması ve rejimini şekillendirmesi, burada kahraman olarak nitelenen orduyu ön plana çıkarmış, ordunun komuta kademesi cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülke yönetiminde söz sahibi ve güçlü bir yapıda varlığını korumuştur (Parlar, 2005: 89). Ordu, ülke siyasetini hemen hemen tüm dönemlerde etkilemiş hatta yön vermiştir. Ordu siyasetin içerisinde olmuş, yönetimlere zaman zaman el koymuş, zaman zaman da muhtıralarla, uyarılar yoluyla iktidarlara müdahale etmiştir.

1980 sonrası dönemde neo-liberal politikaların benimsenmesinde 12 Eylül darbesinin rolü görmezden gelinemez. 24 Ocak 1980 yılındaki yeni ekonomi politikasının işaret edildiği kararların uygulanması için gereken ortam, darbe sonrası dönemdir. Uzun yıllar ülkenin iç problemler ve istikrarsız yapısı nedeniyle bir ekonomi programı uygulamanın mümkün olmaması, darbe sonrası birdenbire kesilen sokak olayları ve güvenlik sorunları, herkesin arzu ettiği istikrar için gereken bir ortam olmuştur. Bir diğer önemli husus ordu mensuplarının sadece siyaset değil, aynı zamanda sermaye üzerindeki rolleridir. OYAK adlı ordu kurumu 1960 sonrası döneme damga vurmuş, çok büyük çaplı bir yapılanmadır. Çimentodan otomobil fabrikasına, gıda sektöründen bankacılık-sigortacılık alanlarına kadar birçok sektörde iştirakleri olan OYAK, devletin özelleştirdiği kurumların bir kısmını bünyesine katarak hızla büyümüştür. Bu yüzden 80 sonrası uygulanan özelleştirme politikalarını da ordu mensuplarının yoğun şekilde destekledikleri bilinen bir gerçektir. Bununla beraber üst

rütbelerdeki generaller özel şirketlerde ve OYAK bünyesindeki iştiraklerde üst düzey görevler olarak ordunun tarafsız yapısını zedelemiştir (Parlar, 2005: 73, 125).

1980’li yıllar devletin topluma ve ekonomiye müdahalesinin arttığı ya da biçim değiştirdiği, çoğulcu parlamentarizmin yerini kollamacı, yanaşmacı, popülist ve informel bir yapıya (kısaca siyasi yozlaşma da denebilir) bıraktığı dönemdir. Bu kapsamda devletin 1980 sonrası yönelimleri şu şekilde sıralanabilir: Yürütmenin güçlendirilmesi, artan merkezileşme ve kişiselleşme, siyasi partilerin toplumdan uzaklaşması, meclisin kurumsallığının ve etkinliğinin azalması ya da yanaşmacı ilişkilerin odağı haline gelmesi, sivil siyasetin üzerinde askeri vesayetin gücünün ve baskısının artması, kültürel toplumsal yaşama devlet müdahalelerinin artması, bürokrasinin tarafsızlığını yitirmesi, devletin otoriter, keyfi, hukuk dışı ve gizliliğe dayanan yapısının güçlenmesi. Devlet vatandaş için vardır yaklaşımı yerine vatandaş devlet için vardır anlayışının yönetim zihniyetine hâkim olması, bürokrasinin durdurulamaz şekilde güçlenmesi ve toplumsal yapının gittikçe bozulması dönemin eleştirilebilecek hususlarıdır. Bu keyfi ve demokratik olmayan uygulamalar aslında devletin güçleniyor gibi görünmesinin aksine meşruiyetini zedelemiştir. Devlet toplum ayrımı artmış, ilişkilerde bir uyum yakalanamamıştır (Özkazanç, 1998: 22-24).

Türkiye’de ekonomik kalkınmanın önündeki engellerden birisi de Osmanlı’dan beri süregelen devletin güçlü, merkezîyetçi ve egemen yapısını sürdürme geleneğidir. Bu anlayış ekonomik kalkınmayı amaç olmaktan çıkarıp, devletin toplum ve vatandaş üzerindeki hegemonyasını sürdürmesinde bir araç olarak kullanmasına yol açmıştır (Yalman, 2002: 9).

1980’li yıllarda yürütme erki önemli ölçüde güçlenmiştir. 1982 Anayasası ile başbakanın gücü artırılmış, Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ve benzeri birtakım düzenleyici işlemler yapma yetkisi Bakanlar Kurulu’na verilmiştir (Bu durum zaman zaman yetkinin verilmiş amacını aşarak kötüye kullanılacak, bazı dönemlerde meclisin ekarte edilerek ülkenin neredeyse KHK’lar ile yönetilmesine neden olacaktır). Ayrıca parlamento denetiminden bağımsız “bütçe dışı fonlar” oluşturabilme imtiyazı da yürütmenin elini güçlendiren bir diğer faktör olmuştur (Bayramoğlu, 2005: 286).

Küresel sistemin bir üyesi olan (olmak isteyen) Türkiye benimsediği neo-liberal politikaları uygularken, ülkenin yapısal özelliği gereği (güçlü ve otorite sahibi olma, hegemonya kurma) yürütmesini yasama karşısında güçlendirmiştir. Böylece iktidar daha da merkezileşmiş ve otoriterleşmiştir. Bununla birlikte süreç içerisinde devletin kurumsal yapılarında da değişimler ortaya çıkmıştır. Başbakanlık, Merkez Bankası ve Hazine gibi kurumlar ekonomi yönetiminde ve politika oluşturma süreçlerinde, bağımsız idari üst kurullar ise piyasanın denetiminde birer güç odağı haline gelmiştir (Güzelsarı, 2010: 71).

b. 1999–2002 Dönemi Devlet Aygıtının Dönüşümünü Tamamlama Çabaları

Türkiye’de 1999 yılında çok önemli Anayasa değişiklikleri gerçekleşmiş ve kamu hizmetlerinin gördürülmesi noktasında yeni bir anlayışa geçilmiştir. Anayasa’nın kamu hizmetlerini, imtiyaz sözleşmelerini, devletleştirme ve özelleştirmeyi düzenleyen 47. 125. ve 155. Maddeleri değiştirilmiştir. Bu değişikliklerde kamu hizmeti kavramı yeniden tanımlanmış, Danıştay’ın imtiyaz sözleşmelerini inceleme görevi, bu sözleşmeler hakkında görüş bildirmek olarak değiştirilmiş, ayrıca bu sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda çözüm yolu olan idari yargı pasifize edilerek yerine özel tahkim kurulları getirilmiştir. Bununla

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 55 Mayıs - Haziran 2016

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

beraber özelleştirme kavramı anayasaya ilk kez lafzen girmiştir. (Bu tarihten itibaren özelleştirmeye hukuki meşruiyet kazandırılmıştır) Anayasa değişikliğini kanun ve diğer mevzuat değişiklikleri takip etmiştir. İdari yargının görev alanı ile ilgili 4492 sayılı kanun, kamu hizmetlerinin özel sektöre görülmesi için gereken altyapıyı sağlamak amacıyla da 4493, 4501, 4628 ve 4684 sayılı kanunlar çıkartılmıştır (Çal, 2008: 360,361).

1999 sonrası dönemde devletin özelleştirme hamleleri artış göstermiş, bununla paralel şekilde devlet çekildiği sektörlerde düzenleyici ve denetleyici rolünü sağlayabilmek amacıyla alanında uzman üst kurulların sayısında hızlı bir artışa gitmiştir. 1999–2002 yılları arasında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), Şeker Kurumu (ŞK), Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK) ve Kamu İhale Kurumu faaliyete geçirilmiştir (Sönmez, 2011: 9). Bir üst kurul olmasa da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) 2000 yılında faaliyete geçen bir diğer önemli kurumdur.

1999 yılı devletin dönüşümünde önemli bir milattır. Sözü edilen yılda IMF ile “İstikrar Programı” imzalanmış ve yönetim anlayışı bu dönemden sonra devletin dönüşümünde temel unsur olmuştur. İstikrar Programına göre Türkiye’de tarım, sosyal güvenlik, kamu mali yönetimi ve vergi politikalarında reformlara gidilmesi öngörülmüştür. IMF bu kapsamda Türkiye’ye uzunca bir süre krediler vermiş ve sık sık gözden geçirme adı verilen denetleme faaliyetleri içerisinde bulunmuştur. IMF’in Türkiye’den istediği yeniden yapılandırma, biraz açarsak kamu kurumlarının dönüşümü yani hem personel sayılarının azaltılması hem de KİT’lerin şirketleştirilmesidir. Bunun özelleştirmeden farklı yönü, kurumların satılma yerine özel firma gibi davranmalarının yani kurumsallaşmalarının sağlanmasıdır. Devlet bu kapsamda çok önemi adımlar atmıştır. Sosyal güvenlik alanında; emeklilik yaşı yükseltilmiş, sosyal güvenlik kuruluşları tek çatı altında toplanmış, bireysel emeklilik desteklenmiş; kamu maliyesi alanında bütçe dışı fonlar kapatılmış, vergi idaresi özerk bir yapıya çevrilmiştir. Ekonominin başına 2001 yılında Dünya Bankası’ndan bir yetkili görevlendirilmiş, (Kemal Derviş) ve özelleştirmelere hız verilmiştir (Bayramoğlu, 2005: 292-293).

Türki siyaseti ve devletin dönüşümü açısından kırılma noktası olarak görülebilecek tarih; 2002 yılıdır. Yukarıda sözü edilen neo-liberal dönüşüm sürecinde, devletin ekonomiden çekilmesi ile oluşan boşluğu doldurma çabası içerisinde olan İslamcı kesim, Türk siyasi hayatına damga vuracak olan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) temellerini oluşturmuştur (Her ne kadar AKP “ İlimli İslam” tabirini kabul etmese de) Bu dönemde İslamcı entelektüel tipi eğitim kurumları, gazete, dergi ve medya oluşmuştur. Anadolu menşeli iş dünyası yükselişe geçmiş ve MÜSİAD’ın (aslında 1990’da kurulan bu sivil toplum örgütü Refah Partisi döneminden itibaren etkisini arttıracaktır, AKP döneminde çok ciddi güç kazanacaktır) etrafında kenetlenerek çıkarlarını kurumsal olarak koruma imkânına kavuşmuştur. Refah Partisi’nin ılımlılığı aşan politikalarının ülke içindeki Kemalist ve elitist grupları rahatsız etmesi ve postmodern darbeye neden olması, İslamcı burjuvazinin artık daha ılımlı bir siyasi partinin dönüşüm sürecinde yer alması fikrini benimsemesine yol açmıştır. Hem İslami burjuva hem de istikrar arayışındaki sermaye, küresel sistemle bütünleşecek, Türkiye’de devlet aygıtı ile daha az sorunlu ve Batı sistemini karşısına almayan bir siyasal hareket arayışına girmiş ve bu da AKP’nin yükselişini sağlayan en önemli etkenlerden biri olmuştur (Uzgel, 2009: 17-18).

3. Devlet Aygıtının Dönüşümünün “Sivilleşme, Demokratikleşme, Merkezileşme” Gerilimleri Üzerinden Değerlendirilmesi

Partinin kurulduğu ve iktidara geldiği dönemin konjonktürü AKP’yi İslamcı/muhafazakâr siyasetin yeni temsilcisi ve Türk siyasetinin dönüştürücü aktörü olarak ortaya çıkarmıştır. İçerde 2001 ekonomik krizi ve mevcut siyasi partilerin devlette dönüşümün üstesinden gelebilecek iradeye sahip olmadığı kanaati, dışarıda ise ABD-İrak Savaşı, İslam ve Batı karşıtlığının bölgede yükselişe geçmesi AKP’nin önemini artıran dönemsel gelişmeler olarak öne çıkmıştır (Uzgel, 2009: 11,12).

Böyle bir süreçte hayat alanı bulan AKP, içerisinden gelmiş olduğu Milli Görüş hareketinden uzaklaştığını göstermek amacıyla önce kendi içerisinde sonra da devlette dönüşüm başlatma faaliyeti içerisine girmiş, parti kimliğini Refah Partisi’nin aksine İslamcılıkla açıklamaktan kaçınmış, en yetkili ağızdan sık sık “Milli Görüş gömleğini çıkarttık”larını ifade etmiş ve kendilerini “Muhafazakâr Demokrat” bir merkez sağ parti olarak tanımlamıştır. Bu ideoloji ile AKP’nin, içerisinde dini unsurların da yer aldığı geleneksel değerlerin korunması ile küreselleştirme sürecinin entegrasyonunu hedeflediği iddia edilebilir. Bu kapsamda siyasetin geleneksel norm ve kurallarının değiştirilmesine çabalamış, devletçilik yerine sivil toplum kavramını sık sık kullanmış, bu politikaları “normalleşme”, “sivilleşme” ve “demokratikleşme” gibi söylemlerle sempatikleşmeye ve toplumsal kabul içerisinde gerçekleştirilmeye çabalamıştır (Uzgel, 2009: 21,22).

AKP iktidarının tüm dönemleri aynı nitelikte politika ve davranış eğiliminde değildir. İktidarın ilk dönemleri ile son dönemleri arasında ciddi bir farklılaşma ve özden kopuş olduğu söylenebilir. İktidara yönelik eleştirilerin içeriği dahi yıldan yıla değişiklik göstermiştir. Örneğin ilk yıllarında AKP için “laiklik karşıtı” ve “irticacı” gibi eleştiriler yapılırken son dönemde eleştiriler yolsuzluk ve otoriterleşme şeklinde boyut ve şekil değiştirmiştir.

İlk dönemlerine bakıldığında AKP’nin muhafazakâr söylem ve politikaları, evrensel muhafazakâr politikalarından ayrışır. AKP ilk günden itibaren milliyetçi söylemi terk etmiştir. Partinin muhafazakârlığı, modernist devlet anlayışı ve milliyetçilik karşıtlığı temelinde gelişmiştir. Devleti kutsamak yerine neoliberal anlayış paralelinde onu araç olarak görmüştür. AKP politikaları İslam-Demokrasi ve İslam-Neoliberalizm arasındaki bağları çok iyi kurmuş, böylece içerde ve dışarda geniş kesimlerden ve sermayeden itiraz görmeden “kurucu ideolojisi Kemalizm olan devletin” dönüşüm sürecini başlatabilmiştir. Dönüşüme direnen kesim yalnızca askeri-sivil bürokrasi ve bazı elit gruplarla sınırlı kalmıştır (Uzgel, 2009: 21,24).

AKP Tüzüğü’nün “demokratikleşme ve sivil toplum” başlıklı bölümünde, demokrasiye ve halkın iradesine sık sık vurgu yapılmakta, seçimlerin önemi vurgulanmaktadır. Bununla birlikte sadece seçim kazanmanın ve iktidara gelmenin çoğunluğun iradesini mutlaklaştırma anlamına gelmediği, tüm halkın kucaklanması, azınlıkta bulunanların haklarına saygı gösterilmesi³ gibi kapsayıcı ifadeler yer almaktadır. Yönetişim ilkesine önem verilmekte, katılımın sadece seçimlerde oy kullanmaktan ibaret olmadığı, kamusal konularda karar alma, uygulama ve denetleme süreçlerine katkıda bulunma yollarının

³ Bu hususların, AKP’ye karşı ilk ciddi sosyal patlama ve toplumsal başkaldırı olarak nitelenen “Gezi Parkı Olayları”nın çıkış sebebi olarak gösterilmiş olması oldukça önemlidir.

açık olmasının da ciddi önem arz ettiği hususuna dikkat çekilmektedir (AK Parti Tüzüğü, 2013: 637-639).

AKP Tüzüğü'ndeki bu ifadelerin aksine, son dönemde her türlü söylem ve politikayı seçmenin iradesine ve sandığa eşitleyerek diğer tüm faktör ve etkenleri dışlayan söylemler, partinin kuruluş yıllarındaki felsefesinden giderek uzaklaştığı ve rasyonaliteyi yitirdiği yönünde eleştiri almasına sebep olmaktadır. Ayrıca Tüzükteki kapsayıcılık anlayışının aksine AKP özellikle 2010 sonrası ayrımcılık ve dışlayıcılık konusunda oldukça yoğun şekilde eleştirilmiştir.

AKP'nin 'Parti Programı'nın giriş bölümünde partinin temel öncelikleri sayılırken, Türkiye Cumhuriyeti'nin birlik ve bütünlüğünün, laik, demokratik, sosyal hukuk devleti ve inanç özgürlüğü ile fırsat eşitliğinin yanında demokratikleşme ve sivilleşmeye de yer verilir (Ak Parti Programı, 2013: 2). Yine AKP Tüzüğü'nde, 'kamu yönetimi anlayışı, demokratikleşme, yerelleşme ve sivilleşme eksenlerinden bağımsız düşünülmemektedir' yaklaşımı hâkimdir (Ak Parti Tüzüğü, 2013: 652). Özetle bu ve benzeri demokrasi, sivilleşme ve katılımcılık politikalarının parti mevzuatlarında sıkça yer aldığı görülmektedir.

Politikaların icraata ve uygulamaya geçirilmesi hususunda ise AKP'nin 2023 Siyasi Vizyonu adı verilen gelecek adına parti hedeflerinin ortaya konduğu kitapçıkta demokratikleşme adına 2002 yılından bu yana atılan adımlar şöyle özetlenmiştir: "*OHAL uygulamasına son verilmiş, DGM'ler ve son olarak da özel yetkili mahkemeler kaldırılmıştır. 'İşkenceye sıfır tolerans' politikası etkili şekilde uygulanmış, faili meçhul cinayetler ülke gündeminden çıkarılmıştır. MGK Genel Sekreterliği sivilleştirilmiş, YAŞ kararlarına yargı yolu açılmış, devlet memurlarının idari yargıya başvurma hakları genişletilmiş, EMASYA protokolü kaldırılmıştır. Şeffaf bir yönetim için Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çıkarılmış, siyasi partilerin kapatılması zorlaştırılmış, dernek kurma ve vakıfların mülk edinmeleri gibi düzenlemelerle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun olarak siyasi ve sosyal alandaki örgütlenme özgürlüğünün sınırları genişletilmiştir. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı getirilmiş, buna paralel olarak, Kamu Denetçiliği Kurumu ve bağımsız Türkiye İnsan Hakları Kurumu kurulmuştur. Yargılamaların hızlandırılması ve demokratikleşmesi için bugüne dek 4 adet kanun paketi çıkarılmıştır. Devlet televizyonundan 24 saat anadilde yayın sağlanmış, özel radyo ve televizyonlara anadilde yayın serbestisi getirilmiş, anadilde siyasi propaganda imkânı sağlanmış, cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin aileleri ve yakınlarıyla anadilde görüşme yapabilmesi olanağı sağlanmış, çocuklarına istedikleri ismi verme özgürlüğü getirilmiş, yerleşim yerlerine yerel isimler, eski isimlerinin verilmesinin önü açılmıştır. Türkçe bilmeyen vatandaşların kamu hizmetlerine ulaşımı kolaylaştırılmış, üniversitelerde farklı yerel dillerde bölüm ve enstitü açılması sağlanmış, bütün vatandaşların kendi anadillerini öğrenmeleri için kursların açılması düzenlemesi yapılmış, devlet okullarında kendi anadillerinin öğretilmesi mümkün hale gelmiştir"* (AK Parti 2023 Siyasi Vizyonu, 2012).

Darbelerin gerekçesi ve yasal dayanağı olarak gösterilen TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. Maddesi'ndeki "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır" ifadesi "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurtdışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, TBMM kararıyla yurtdışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı

olmaktır" şeklinde değiştirilmiştir (TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. Maddesi Değişti, 2013, CNN TÜRK). Geçmiş dönemlerde darbe ile siyasi alana müdahale eden askeri bürokrasiyi koruma altına alan Anayasa'nın geçici 15. Maddesi, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum ile kaldırılarak darbe teşebbüs ve icraatında bulunanlara yargı yolu açılmıştır (5982 Sayılı Kanun).

Askerî personelin işlediği suçlara önceki yıllarda askeri mahkemeler bakarken, Anayasa'nın 145. maddesinde yapılan değişiklikle darbe planı dâhil, askerlik mesleği dışında işlerle uğraşanlar sivil mahkemelerde yargılanmaya başlanmıştır. Yüksek Askeri Şura kararlarıyla ordudan ihraç edilen askerlere yargıya başvurma, hak arama hürriyeti ve savunma hakkı verilirken, TSK'dan 'irtica' gerekçesiyle atılanlara da yargı yolu açılmıştır. Bu kapsamda **YAŞ kararlarıyla ordudan atılan 1543 askere özlük hakları iade edilmiştir**. YAŞ ve Milli Güvenlik Kurulu'ndaki oturma düzeni değişmiş, önceki YAŞ ve MGK'larda Genelkurmay Başkanlarıyla aynı hizada oturan Başbakan ve Cumhurbaşkanı'nın hiyerarşik önceliğine yönelik bir düzen getirilmiştir. Ayrıca sivil ve asker üyeler karışık oturmaya başlamış, devlet içindeki kutuplaşmış gibi görünen yapıya son verilmiştir. Devlet protokol listeleri yeniden düzenlenmiş, darbecilerin isimleri sokak, cadde, okul, kışla gibi yerlerden silinmeye başlamıştır ("12 Eylül'ün Son Baharı", 2013, Habertürk). 28 Şubat sürecinde memur iken çeşitli sebeplerle görevlerine son verilenlerin özlük hakları tekrar iade edilmiştir (Torba Kanun TBMM'de kabul edildi", 2013, Hürriyet).

Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin acil bölümü 2011 yılında sivil vatandaşların kullanımına açılmış (Gata'da Acil Sivilleşme!", 2011, Habertürk), 27 Nisan bildirişi Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sitesinden çıkarılmış, 30 Ağustos törenlerindeki kabulleri Cumhurbaşkanı'nın yapması gibi 'sivilleşme' görüntüleri sunulmuş ("Zorunlu askerlik de tartışılacak!", 2011, Sabah) "Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği" ile "Emniyet ve Asayiş İşlerinde İl, İlçe ve Bucaklarda Jandarma ve Emniyet Görevlerinin Yapılması ve Yetkilerinin Kullanılması Suretini ve Aralarındaki Münasebetleri Gösterir Yönetmelik"te yapılan değişik ile polise kırsal alana müdahale imkânları açılmış ve görev tanzimi yetkisi mülki amire aktarılmıştır (Bayramoğlu, 2009:2). Ayrıca orduvevleri ve askeri hastanelerin sivillere açılması kararları alınmıştır ("41 askeri hastane sivillere açılıyor!", 2012, Haber7).

Yukarıda sayılan gelişmelerin "ülkenin sivilleşmesi" adına atıldığı iddia edilmektedir. En azından iktidarı temsil edenlerin söylemlerinden bu çıkarım yapılabilir. Peki, söylemlerle icraatlar karşılaştırıldığında gerçekten bu uygulamaların sivilleşme, normalleşme ya da demokratikleşme olduğu çıkarımı yapılabilir mi? Askeri vesayetın sonlandırılması adına atılan adımların, bir başka açıdan bakıldığında ülke içindeki farklı düşünceleri pasifize ederek bir bakıma "sivil vesayet" oluşturma amacı taşıdığı çıkarımı yapılabilir mi? Bununla beraber tüm demokratikleşme söylemlerine rağmen sivil iktidarın otoriterleştiği, baskıcı politikalar güttüğü yönündeki yoğun eleştirilerde haklılık payı olabilir mi? gibi sorular da muhalif görüşlerin farklı yaşam tarzına sahip insanların veya grupların dile getirdiği konulardır.

Şimdi bu kapsamda yargının siyasallaştırıldığı, basının iktidar karşıtı yayın yapamadığı, bir başka deyişle iktidar yandaşı medya oluşturulduğu, karşıtların sesinin kısıldığı, polisın iktidarın bir baskı ve zor aracı olarak kullanıldığı, jandarmanın ve askerın birçok alanda etkisizleştirildiği, TBMM'nin bazı durumlarda ekarte edilerek yetki alınmak

suretiyle Kanun Hükmünde Kararnamelerin sıklıkla kullanıldığı, hatta bazı dönemlerde devletin KHK'lar ile yönetildiği gibi eleştirileri de ele almak yerinde olacaktır.

AKP hükümetinin 13 yıllık iktidarında gerçekleştirmeye çalıştığı en önemli dönüşüm hedeflerinden bir tanesi, ordunun siyasi sistem içerisindeki yerini yeniden düzenlemek, ordunun siyasetteki yerinin ve ağırlığının azaltılmasıdır ki bunu büyük oranda başarmıştır (Uzgel, 2009: 29). MGK'nın etkisinin azaltılması, askerin görevlerinin yeniden tanımlanması gibi yasal düzenlemelerle gerçekleşen bu olgu, kimi kesimlerce “Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güçsüzleştirildiği”, “moral ve motivasyonunun bozulduğu” ve “elinin kolunun bağlandığı” gibi tezlerle eleştiriler almıştır.

Bir diğer eleştiri, AKP sivilleşmesinin, otoriterleşmeyi beraberinde getirdiği yönündeki iddiadır. Bu söyleme göre AKP'nin orduyu pasifize etmesinin amacı demokrasi ya da sivilleşmeyi güçlendirmek değil, tüm kurumları ele geçirmek, devlet aygıtını kontrol eden tüm kadroları değiştirmektir (Akça, 2011:1). Bunu yaparken de demokrasinin güçlendirildiği şeklinde bir algı yaratılarak toplumsal destek sağlanması hedeflendiği ileri sürülmüştür.

Sivilleşme sürecinin temel çelişkilerinden biri yürütmenin gittikçe güçleniyor hale gelmesidir. Demokrasinin vazgeçilmez önceliği; kuvvetler ayrılığının adil ve dengeli olması, yargının tarafsız ve bağımsız olması ile yasama organının etkin / güçlü kılınmasıdır. Kanun Hükmünde Kararnamelerin (KHK) sıklıkla kullanıldığı yönündeki eleştiriler demokratikleşmeyle tezat oluşturmaktadır. KHK konusu oldukça önemlidir. Bu sebeple KHK'lar hakkında bir miktar bilgilendirme yapılması yerinde olacaktır.

KHK'lar 1971 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle Türk hukuk sistemindeki yerini almıştır (Kaya, 2002: 1). Bakanlar Kurulu'nun yasama organından ya da anayasadan doğrudan aldığı sınırlı bir yetkiye dayanarak düzenlediği ve çıkardığı, daha sonra yasama organının denetimine tabi olan ve kanun ile aynı düzeyde yer alan bir düzenleyici işlemdir. Yani Bakanlar Kurulu yetki aldığı dönemlerde KHK'ları meclis onayına sunmadan ve vakit kaybetmeden, doğrudan yürürlüğe koyar. KHK'lar yürürlüğe konduktan sonra meclis denetimine tabiidir. Ancak yasama organı tarafından reddedilirse yürürlükten kalkarlar. KHK'lara ihtiyaç duyulmasının sebebi hız ve zaruret halleridir. Bu işlem türü anayasada istisna olarak gösterilmemiş, normal dönemlerde de gerekli şartlar sağlandıktan sonra KHK çıkarılabileceği belirtilmiş olsa da demokratik rejimlerde KHK'ların çok sık kullanılması doğru ve etik değildir. Anayasa Mahkemesi'nin (AY) de bu yönde kararları mevcuttur (Gözler, 2000: 2-14).

1994 yılında Anayasa Mahkemesinin aldığı karar yukarıda söylenenlerle aynı paraleldedir: “KHK'ler, ancak ivedilik gerektiren belli konularda, kısa süreli yetki yasaları temel alınarak etkin önlemler ve zorunlu düzenlemeler için yürürlüğe konulur. Sık sık bu yola başvurulması demokratik yapılanmanın temel organı yasama organını bir tür dışlamak ya da geriye iterek ona ilişkin özgür haklara el atma niteliğini alır. Süreleri uzatılarak yetki yasalarına böylece süreklilik kazandırılması, KHK uygulamasının yaygınlaştırılması hemen her konuda KHK'lerle yeni düzenlemelere gidilmesi, ivedilik ve zorunluluk koşullarına uyulmaması, ‘yasama yetkisinin devredilemezliği’ kuralına aykırılık oluşturur. Böylece, üç kamu erki arasındaki denge bozulur, yürütme organı yasama organının yetkilerine el atmış olur, ona karşı ve giderek üstün bir konuma gelir.” (Anonim, 2013h). Yine AYM, KHK çıkarma yetkisinin “yasama yetkisinin devri” olarak yorumlanmaya yol açacak sıklıkta kullanılmaması gerektiğini içtihat olarak benimsemiştir (Kaya, 2002: 23).

2002-2013 arası dönemde KHK'ların sıklıkla kullanılması, 40 civarında KHK ile 160 farklı yasada toplam 260'ı aşkın düzenleme ve değişiklik yapılması (Sağlam, 2013:1) özellikle genel seçimlere 2 ay kala 3 Mayıs 2011'de 6 ay gibi oldukça uzun süreli bir KHK çıkarma yetkisi alması (3 Mayıs 2011 Tarihli ve 27923 Sayılı Resmî Gazete), demokratik bir tavır olarak kabul edilemez. Bu eylem ile Meclis'e gerek kalmadığı, kapatılması gerektiği yönündeki söylemler ayyuka çıkmıştır. Bu süreçte 6 aylık dönemde 35 adet KHK çıkarılmış, birçok yeni kurum ve bakanlıklar kurulmuş, bazı bakanlıklar birleştirilmiş bazıları kaldırılmış, Türk kamu yönetimi sistemi ciddi anlamda değiştirilmiştir. Bu KHK'lar ile hükümetin kamu yönetimindeki nihai icra gücünü bir-iki bakanlıkta topladığı, mevzuat çıkarma ve uygulama sürecini oldukça kısalttığı yönünde eleştiriler yapılmaktadır (Soğancı, 2011: 35,36). Bu kadar önemli konuların KHK'lar ile düzenlenmesi, kuvvetler ayrılığı ve yasamanın önemi açısından tartışılmaya değer bir husustur. Yapılan düzenlemelerin çok da acil olmadığı, bir başka yasama döneminde yapılmasının telafisi imkânsız zararlara yol açmayacağı çıkarımı çok da yanlış değildir. Bu sebeple gerçekten gerekli olmayan ve farklı niyetler içeren düzenlemelerin KHK'lar ile gerçekleştirilmesi sivilleşme/normalleşme/demokratikleşme söylemleri ile çelişmektedir.

Yürütme organını güçlendirme eğilimini besleyen bu gelişmeler parlamentoların etkinliğini ve işlevlerini yitirmesine yol açmaktadır. Meclislerin “yasama organı” vasfını “görüşme organı” olarak değiştirmesi, yetkilerin kullanımına dolayısıyla kuvvetler ayrılığına zarar vermektedir (Tekinsoy, 1996: 54,55). Bununla beraber Duverger ve Vedel gibi bazı hukukçular ise kuvvetli icranın demokrasi karşıtlığı olarak görülmemesi gerektiğini savunur. Bu paralelde çağdaş demokrasilerden gelişmekte olan hatta geri kalmış ülkelerde dahi kuvvetli icra yönünde eğilim olduğu söylenebilir (Özkoç, 1969: 48). Gücü elinde tutanın tiranlaşması, gücün sınırsızlığına inanması kuvvetle muhtemeldir. Asıl önemli olan siyasi sistemin buna otokontrol ile engel olabilme kabiliyet ve olgunlukta olmasıdır.

Yürütmenin kuvvetlendirilmesi taraftarlarına “Marksist Yaklaşım”dan, “Klasik Özgürlük Anlayışı”ndan ve “Yaygın Demokrasi Yaklaşımı”ndan tepkiler gelmiştir. Marksist anlayış Batı demokrasilerindeki kuvvetli icraları tekellerin, kapitalist sermayelerin piyonu olarak görür. Kuvvetli icranın tekelci kapitalizm tarafından hem kendi ülkelerinin emekçi sınıflarını hem de az gelişmiş ülkeleri sömürmek için kullanıldığını ileri sürer. Klasik Özgürlük Anlayışı parlamentonun ne kadar güçlü, iktidarın organı olan icra gücünün de aynı ölçüde zayıf olduğu durumun, en özgürlükçü ortam olduğunu iddia eder. Yaygın Demokrasi Yaklaşımı ekonomik demokrasiyi ve siyasal katılımı savunur (Özkoç, 1969: 71-74).

İktidara yöneltilen “otoriterleştiği” yönündeki eleştiriler, 2013 yılının Mayıs ayında 11 yıllık AKP iktidarı döneminin en büyük sosyal patlamasının yaşanması ile pratiğe dönüşmüştür. Bazı kesimler bu süreçte demokrasi ve özgürlüklerin gelişmediği, aksine sermaye dışındaki tüm toplumsal kesimlerin ekonomik, sosyal ve politik karar alma süreçlerinden dışlandığını ileri sürdüler. Yükselen otoriterizmin, yasama karşısında yürütmenin, yürütme içerisinde de ya doğrudan başbakanlığın ya da ekonomi bürokrasisinin öne çıkması sonucunu doğurduğunu savundular. Gezi Parkı olaylarının, 2000'li yıllar boyunca giderek derinleşen “teknokratik otoriterizm” ile karar alma süreçlerinden dışlanmış geniş kitlelerin, yaşamları hakkında söz ve karar sahibi olma isteklerini gösterdiğini, bu anlamıyla Gezi direnişinin, teknokratik otoriterizm karşısında bir başkaldırı olarak da görülmesi gerektiğini ifade ettiler (Akçay, 2013: 1).

Gezi Parkı olayları derinlemesine incelenmesi gereken önemli bir toplumsal olaydır. Turuncu Devrimlerin, Arap Baharlarının yaşandığı süreçlere benzetilmek istense de onlardan ciddi şekilde ayrılır. Sözü edilen eylemlerde özgürlük, yolsuzluk, yoksulluk gibi eleştirel söylem ve sokağa çıkış amaçları bulunurken, Gezi Parkı Eylemlerinde temel söylem “iktidarın otoriter tutumlarına ve toplumun bir kesiminin hassasiyetini yok sayan uygulamalarına” karşı tepkilerden oluşmaktadır.

İktidara yönelik bir diğer eleştiri yargı erki konusundadır. Burada temel söylemler AKP'nin yargıyı ele geçirdiği, hukuka güvenin kalmadığı, hükümetin veya ona yakın kesimlerin aleyhine yargı kararı almanın pek mümkün olmadığı, yargıçların baskı altına alındığı gibi iddialardır. Bu iddiaları incelemeyen önce AKP'nin yargı politikasını kısaca özetleyerek başlamakta fayda vardır.

AKP Tüzüğü ve Parti Programında “Yüksek mahkeme üyelerinin belirlenmesi usulü, mahkemelerin bağımsızlığı, mesleki ölçütler ve seçim yapacak organlar demokratik ülke deneyimleri dikkate alınarak yeniden düzenlenecektir” (AKP Tüzüğü, 2013: 637) ibaresi geçmektedir. Bu maddeden yüksek yargı organlarının yapılarına yönelik değişiklikler yapılması düşünüldüğü sonucu çıkarılabilir. Öte yandan AKP, Meclis Anayasa Uzlaşma Komisyonuna sunduğu teklif ile Yargıtay, Danıştay ve Askeri Yargıyı tek çatı altına toplamayı önermiştir. (Tek bir temyiz mahkemesi) Bu noktada Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'ın bu öneriyle ilgili açıklaması şu şekildedir: *"Bu sanki Türkiye'de iki ayrı hukuk, yargı varmış gibi görüntü ortaya koyuyor. Çünkü bunların yargılama usulleri birbirinden farklı; uygulandığı hükümler birbirinden farklı; hâkimleri, savcılarını, hepsi birbirinden farklı. Bu, hukuk devleti açısından bugüne kadar herkesin ve her kesimin sakıncalı gördüğü, değişmesini istediği bir şey. AK Parti bu noktada önerisiyle, yargıdaki çok başlılığı ortadan kaldıran ve yargıyı tek çatı altında birleştiren bir adım attı; Temyiz Mahkemesi önerisinde bulundu; Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kaldırıldı; Türkiye, tek bir ülkedir, dolayısıyla Türkiye'nin tek bir temyiz mahkemesi olacaktır. Yargıda birliği sağlayan adım atıldı."* (Bozdağ, 2013: 1).

AKP'nin bu söylemlerine yönelik eleştiriler ise, 2007 yılında hâkim ve savcılarının göreve atanmaları ile ilgili 5720 sayılı yasa tasarısının Mecliste kanunlaştırılması, akabinde 4200 hâkim ve savcıyı mesleğe atanarak önce yerel yargıyı sonra üst mahkemeleri ele geçirdiğine yönelik iddiadır. 12 Eylül 2010'da HSYK ve Anayasa Mahkemesinin AKP'nin eline geçmesini sağlayacak anayasa değişiklikleri kabul edildiği ve sonrasında Yargıtay ve Danıştay'ın üye sayıları ile daire sayılarının artırılması ile sürecin ilk aşamasının tamamlandığı ileri sürülmektedir (Güzelhan, 2011: 1).

İkinci aşamada ise yine yürütmenin otoriterleşmesini tamamlayabilmek adına Balyoz, Ergenekon, Askeri Casusluk gibi davalarla Türk Silahlı Kuvvetleri, medya mensupları, üniversite hocalarını, diğer sivil ve bürokratik kesimlerden önemli isimlerin sindirilmesi, tutuklanarak pasifize edilmesi ve muhalif birçok kesimin gözünün korkutulması yoluyla toplumun tüm kesimlerine iktidarın gücünü kabul ettirme çabası olarak gösterilmektedir. Bu davalar Türkiye'de yargıya olan saygıyı ve güveni yok ettiği, siyasetin yargının içine elini soktuğu ve yargının taraflı olduğu yönündeki eleştirilere yol açmıştır (Çölaşan, 2013: 1).

Otoriterleşmenin diğer aşamaları olarak basın “yandaş” hale getirilmesi, muhaliflerin susturulması, askerin etkisinin azaltılarak polisin ülke güvenliğinde daha etkin bir konuma getirilmesi gibi uygulamalar olarak gösterilmektedir. Nisan 2013 itibarıyla

Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında 62 gazetecinin tutuklu olması (Şener, 2013:1). bu eleştirileri yöneltenlerin vurguladığı hususların başında gelmektedir. Hükümet yetkilileri ise bu gazeteciler arasında insan öldürenlerin, hırsızlık yapanların olduğu, sadece gazeteci diye insanların dokunulmaz olamayacağı şeklinde savunmalar yapmaktadır (“Erginden Tutuklu Gazeteci Açıklaması”, 2013, ntvmsnbc). Karşılıklı suçlamalar sürse de burada önemli nokta, Türk basının hala yeterli olgunlukta tarafsız yayın yapamamasıdır. Basının bir kesimi hükümetin tüm uygulamalarına önemli destek vermekte hatta neredeyse propagandaya varan faaliyetlerde bulunmakta iken, diğer kesimi ise iktidarın doğru- yanlış tüm icraatlarını yerden yere vurmaktadır. Bu bağlamda basının taraflı, ideolojik ve yanlı tutumu da kendi güvenilirliğini zedelemekte ve halkın medya sektörüne olan bakış açısını olumsuz etkilemektedir.

Son olarak 2002 sonrası güvenlik kuvvetleri içerisinde polisin ağırlığının artırıldığına yönelik iddialara yer verilebilir. Askeri güvenlik kuvvetlerine nazaran polisin mevzuat ve koşullar gereği hükümetler tarafından daha rahat kontrol altında tutulabildiği ve yönlendirilebildiği bir gerçektir. Eleştiriler de bu noktada yoğunlaşmaktadır. Askeri personelin görev alanını polise devretmeyi “sivilleşme” olarak değerlendiren hükümet bu kapsamda adımlar atmaktadır. TBMM'nin dış güvenliği, cezaevlerinin dış güvenliği, belediye sınırlarının dışında kalan alanların bir kısmının artık jandarmanın yetkisinden çıkarılarak polis ve özel güvenliğin görev alanına dâhil edilmesi bu politikalara örnek olarak verilebilir.

Sonuç

Kapitalist sistemin son dönüşüm hamlesi neo-liberal politikalar olmuştur. Bu politikalar yönetim ve yeni kamu işletmeciliği gibi kavram ve uygulamaları hayatımıza sokmuş, böylece “özelleştirme, yerelleşme ve sivilleşme” gibi oldukça önemli süreçler yeni dönemde hâkim stratejiler olarak öne çıkma fırsatı bulmuştur. Devlet üretimden çekilmiş, onun yerine düzenleyen ve denetleyen bir role bürünmüştür.

Türkiye'de de neo-liberal politikalar 1980 sonrası benimsenmeye başlamış, bundan sonra ekonomik ve siyasal anlamada çok önemli değişiklikler ülkenin yapısal dinamiklerini derinden etkilemiştir. Ekonomik platformda KİT'ler Türkiye Ekonomisinden yavaş yavaş aforoz edilmeye başlamış, özelleştirme bir devlet politikası haline dönüşmüş, özel sektör desteklenmiş, üst kurullaşmaya gidilmiş, ihracata dayalı bir büyüme ve kalkınma politikası benimsenmiştir. Kısaca “devletçilik” politikası büyük oranda terk edilmiştir.

Siyasi platformda neredeyse her an bir çelişki ve olası kaos ortamı hakim durumda olmuştur. Ülke içi farklı ideolojik gruplar, (Laik Kemalistler, İslamcı Muhafazakârlar, Milliyetçiler...) etnik (Kürt-Türk) ve mezhepsel (Alevi-Sünni) ayrışmalar sebebiyle toplumsal uzlaşma her zaman riskli bir seviyede bulunmuş, düzgün işleyen bir “toplum sözleşmesi” kurulamamıştır. Ancak AB üyelik sürecinin canlanması ile birlikte reform paketleri ve demokratikleşme hamleleri, AKP dönemi ile birlikte “sivilleşme” politika ve uygulamaları sözü edilen toplumsal mutabakatı sağlama adına önemli olaylar olarak öne çıkan gelişmelerdir.

Bunlardan en önemlilerden biri olan “sivilleşme politikaları” 2002 sonrası ülke yönetimine damga vurmuş oldukça önemli bir olgudur. Sivilleşme adına AKP döneminde birçok adım atılmıştır. Bu kapsamda “asker-sivil” ve “bürokrasi-halk” ilişkileri yeniden

tanımlanmaya ve şekillendirilmeye çalışılmış, yasama-yürütme ve yargı erklerinin ve kamusal uygulamaları bütününde çok önemli düzenleme ve değişikliklere gidilmiştir. “Sivilleşme”, “demokratikleşme” ve “normalleşme” gibi isimlerde tanımlanan bu politika ve uygulamaların iki açıdan değerlendirilmesi yerinde olacaktır. İlki bu politikaları gerekli gören ve destekleyen bir kesim açısından, diğeri ise bunları söylenenin aksine bir “otoriterleşme”, “padişah dönemi kuralları” olarak gören toplumun diğeri kesimi açısından.

Hem hükümeti hem de “sivilleşme” politikalarını destekleyen kesim açısından olumlu olarak nitelendirilen süreç şu şekilde gerçekleşmiştir: Askeri kurum ve personelin ülke içerisindeki ayrıcalıklı fiziki, ekonomik ve sosyal olanaklarına son verilmiş, ordu mensuplarının ülke yönetimine ve hükümet politikalarına müdahale etmesini önleyecek ve engelleyecek devrim niteliğinde tedbirler alınmıştır. Böylece olası darbelerin önüne geçilmiş ve halkın iradesinin kesintiye uğraması gibi bir risk ortadan kaldırılmıştır. Mahkemelerin ve yargısal sistemin yapısı değiştirilmiş, sivil mahkemeler güçlendirilmiş, hızlı yargılama adına adımlar atılmış, tüm yurttaşlara, devlet memurlarına, geçmiş dönemlerde siyasi sorunlar nedeniyle toplumun mağdur olmuş kesimlerine; yargıya başvurabilme, kamu hizmetlerine tekrar girebilme, özlük haklarının iadesi, maddi ve manevi kayıplarının telafisi gibi yeni haklar getirilmiştir. Polisin yetkisi ve görev alanı artırılmış, askeri keyfi uygulamalar sonlandırılmıştır. Özgürlüklerin sınırları genişletilmiştir. Etnik ve ırka dayalı, dinsel, dilsel vb. kısıtlamalar kaldırılmış, kültürel haklar geliştirilmiştir.

Tüm bu uygulamalara karşı olumsuz bakış açısına sahip toplumun diğeri kesimi, “sivilleşme” adına atılan adımları askeri vesayetini yerini “sivil vesayetini aldığı”, “iktidarın gittikçe otoriterleştiği”, “toplumun sadece bir kesimini önemserken diğeri kesimlerinin hassasiyetlerini dikkate almadığı” şeklinde algılamış ve benimsemiştir. Bu politikalar sonucu yürütmenin diğeri erkler karşısında daha da güçlendiği, KHK’lar ile Meclisin işlevsizleştirildiği, kuvvetler ayrılığında dengenin hükümet lehine bozulduğu iddia edilmiştir. Devlet kurumlarındaki tüm tepe yöneticileri ve bürokrat kadrolarının ele geçirildiği, siyasallaştırıldığı, yönetici ve diğeri kamu görevlilerinin memuriyet güvencesinin zayıflatılması ve yaptırım korkutmalarıyla “siyasi hareket etmek” ve “tarafsız hizmet edememek” zorunda bırakıldığı, yargının siyasallaştırıldığı, mahkemelerin bağımsızlığını yitirdiği, toplum nezdinde hukuk devleti ilkesine güvenin kalmadığı, yazılı ve görsel basın, medya mensuplarının “yandaştırıldığı” buna uygun hareket etmeyen ve muhalif tutum sergileyenlerin sesinin kısıldığı, Ergenekon, Balyoz ve Askeri Casusluk gibi “düzmece” yargılamalarla toplumun muhalif tüm kesimlerinin baskı altına alındığı, Türk Ordusu’nun moral ve motivasyonunun bozulduğu, güçsüzleştirildiği gibi eleştiriler yöneltilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitap, Makale, Mevzuat

AKINCI, A. (2012). Modern Ulus Devletlerin Doğuşu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:34, ss.61-70.

ARSLAN, N. (2010). Klasik- Neo Klasik Dönüşüm Süreci: Yeni Kamu Yönetimi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, ss. 21-38.

BAYRAMOĞLU, S. (2005). *Yönetişim Zihniyeti*. 1. Baskı, İstanbul: İletişim.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 55 Mayıs - Haziran 2016

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

- BOZKURT, E. (ed.) (2005). *İdare Hukuku ve İdari Yargılama Hukuku*. 1.Baskı: Ankara: Asil.
- ÇAL, S. (2008). *Türkiye’de Kamu Hizmeti ve İmtiyazın Dönüşüm Öyküsü*. Ankara: TOBB.
- ÇEVİK, H. H. (2010). “Kamu Yönetimi Açısından Son Yüzyılda Devletin Değişen Rolü”, Küreselleşme Karşısında Kamu Yönetimi Ve Hizmeti, VII. Kamu Yönetimi Forumu (VII. KAYFOR) Bildiri Kitabı, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi 2010, Kahramanmaraş, s. 38-45.
- DEMİRCAN, E. (2008). Girişimci Sıfatıyla Devlet: 1980 Sonrası Türkiye Analizi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt:3, Sayı 1, ss.35-58*
- DOĞAN, S. , KAYA, S. (2011). Gümrük Birliği Sonrasında (1996-2009) Türkiye’nin Avrupa Birliği İle Dış Ticaretinin Ülke ve Fasil Bazlı Yoğunlaşma Analizi. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Sayı:14, ss.219-238*.
- DURŞUN, D. (1999). *Demokratikleşmeyen Türkiye*. İstanbul: İşaret.
- ENER, M. Ve DEMİRCAN E.S. (2007) Müdahaleci Devlet Anlayışının Erozyonu: İktisat ve Maliye Politikalarında Değişim - Türkiye Örneği, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Aralık Sayısı, ss.205-234*
- GÖZLER, K. (2000). *Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukuki Rejimi*. Birinci Baskı, Bursa: Ekin.
- GÜZELSARI, S. (2004). Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları. *A.Ü.SBF - GETA Tartışma Metinleri, No.66*.
- GÜZELSARI, S. (2008). *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü, Türkiye’de Mali İdarede Yeniden Yapılanma*”. Birinci Baskı, İstanbul: SAV.
- GÜZELSARI, S. (2010). Kurumların Değişen Yapısı. *İktisat Dergisi, Sayı:511-512*.
- KARAHANOGULLARI, O. (2004). *Kamu Hizmeti*. 2. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- KARCI, Ş.M. (2008). Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımının Temel Değerleri Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:16, ss. 40-64*.
- KAYA, M. (2002). *Kanun Hükmünde Kararnamelerin Yargısal Denetiminin Yasama ve Yürütme Üzerine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PARLAR, S. (2005) “*Silahlı Bürokrasinin Ekonomi Politikası*”, 2. Baskı, İstanbul: Mephisto Yayıncılık.
- ÖZKAZANÇ, A. (1998).Türkiye’de Siyasi İktidar Tarzının Dönüşümü. *Mürekkep Dergisi, Sayı:10-11, ss.14-48*.
- ÖZKOL, A. (1969). Çağdaş Parlamenter Demokrasilerde Kuvvetli İcra Eğilimi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1-2, Ankara, ss. 43-76*.
- SOBACI, M. (2007). Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler. *Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:5, Sayı:1*
- SOĞANCI, M. (2011). Hükümet KHK’lerle Yol Üstündeki Engelleri Temizliyor. Söyleşiyi Yapan: İlhan Ulusoy, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni, Sayı:3-4*.

- SÖNMEZ, Ü. (2011). *Piyananın İdaresi (Neo-liberalizm ve Bağımsız Düzenleyici Kurumların Anatomisi)*. 1. Baskı, İstanbul: İletişim
- TEKİNSOY, A. (1996). *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisinin Hukuksal Niteliği ve Yetki Yasaları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- TUNCER A., USTA, S. (2013). İki Kriz Arasında Yönetim: Yeni Kamu İşletmeciliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 30, ss.181-195.
- UZGEL, İ. (2009). “AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”, der. İlhan Uzel, Bülent Duru, *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, Birinci Baskı, Ankara: Phoenix.
- YALMAN, G. (2002). Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye’de Devlet ve Burjuvazi: Rölativist Bir Paradigma mı, Hegemonya Stratejisi mi?. *Praksis*, Sayı:5. ss. 7-23.
- YÜKSEL, M. (2000). Yönetişim (Governance) Kavramı Üzerine. *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:3
- “5982 Sayılı Halkoyuna Sunulan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, 24. Madde, 13 Mayıs 2010 tarihli ve 27580 sayılı Resmi Gazete.
- “6222 Sayılı Kamu Hizmetlerinin Düzenli, Etkin ve Verimli Bir Şekilde Yürütülmesini Sağlamak Üzere Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilat, Görev ve Yetkileri ile Kamu Görevlilerine İlişkin Konularda Yetki Kanunu”, 3 Mayıs 2011 Tarihli ve 27923 Sayılı Resmî Gazete

İnternet Kaynakları

- AKÇA, İ. (29 Ağustos 2011), “Orduya Cemaatin Meşru Gördüğü İsimler Geliyor”, http://www.birgun.net/politics_index.php?news_code=1314605065&year=2011&month=08&day=29, Erişim Tarihi: 02.07.2013
- AKÇAY, Ü. “AKP İktidarı Yükselen Otoriterizm ve Gezi Direnişi”, (14 Temmuz 2013) http://www.birgun.net/sunday_index.php?news_code=1373790251&year=2013&month=07&day=14, Erişim Tarihi: 20.07.2013
- AK PARTİ Programı, “1.Giriş”, <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi>, Erişim Tarihi: 02.07.2013
- AK PARTİ 2023 Siyasi Vizyonu, (2012) <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti2023siyasivizyonuturkce.pdf>, Erişim Tarihi: 04.07.2013
- AK PARTİ TÜZÜĞÜ (2012 Değişiklikleriyle), <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/tu%CC%88zu%CC%88k-2013-1.pdf>, Erişim Tarihi: 01.07.2013
- ANONİM a, “İşte 12 Yıllık Sivilleşme Planı!”, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/665145-iste-12-yillik-sivillesme-planı>, Erişim Tarihi: 05.07.2013.

- ANONİM b, TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. Maddesi Değişti, (13 Temmuz 2013), CNN Türk,
<http://www.cnnturk.com/2013/turkiye/07/13/tsk.ic.hizmet.kanununun.35.maddesi.degi sti/715269.0/index.html>, Erişim Tarihi: 13.07.2013
- ANONİM c, “12 Eylül’ün Son Baharı”, <http://www.haberturk.com/polemik/haber/668518-12-eylulun-son-bahari>, Erişim Tarihi: 02.07.2013.
- ANONİM d, “Torba Kanun TBMM’de kabul edildi”, (12 Temmuz 2013), Hürriyet,
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/23713873.asp>, Erişim Tarihi: 13.07.2013
- ANONİM e, “Gata’da Acil Sivilleşme!”, (3 Eylül 2011), Habertürk,
<http://www.haberturk.com/gundem/haber/665896-gatada-acil-sivillesme>, Erişim Tarihi: 01.07.2013
- ANONİM f, “Zorunlu askerlik de tartışılacak!”, (1 Eylül 2011), Sabah,
<http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/09/01/zorunlu-askerlik-de-tartisilacak>, Erişim Tarihi: 02.07.2013
- ANONİM g, “41 askeri hastane sivillere açılıyor!”, (13 Kasım 2012), Haber7,
<http://www.haber7.com/genel-saglik/haber/951124-41-askeri-hastane-sivillere-aciliyor>, Erişim Tarihi: 06.26.2013.
- ANONİM h, Anayasa Mahkeme’sinin 7 Temmuz 1994 tarihli, 1994/045-2 karar sayılı ve 1994/049 esas sayılı kararı,
http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1145&content= Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2013
- ANONİM ı, Erginden Tutuklu Gazeteci Açıklaması”,
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25405758/>, Erişim Tarihi: 23.07.2013
- BAYRAMOĞLU, A. (13 Mayıs 2009), Yenişafak, “Sivilleşme Yönünde Keskin Adımlar”,
<http://yenisafak.com.tr/yazarlar/AliBayramoglu/sivillesme-yonunde-keskin-adimlar/16733>, Erişim Tarihi: 04.07.2013
- 1 “Bozdağ: AK Parti, yargıyı tek çatı altında birleştiren bir adım attı”
http://www.zaman.com.tr/politika_bozdag-ak-parti-yargiyi-tek-cati-altinda-birlestiren-bir-adim-atti_2050955.html, Erişim Tarihi: 21.07.2013
- ÇÖLAŞAN, E. “Balyoz Davası Başlarken”, (14 Temmuz 2013)
<http://sozcu.com.tr/2013/yazarlar/emin-colasan/balyoz-davasi-baslarken.html>, Erişim Tarihi: 23.07.2013.
- GÜZELHAN, Y. “AKP Yargıyı İşte Böyle Ele Geçirdi”, 15.02.2011,
<http://www.ortadogugazetesi.net/makale.php?id=8522>, Erişim Tarihi: 22.07.2013
- ÖZTÜRK, F. (2013) “Türkiye ekonomisinin kırılma noktası: 24 Ocak İstikrar Kararları”,
<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=244303>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2013.
- SAĞLAM, R. “666 Sayılı KHK ve AKP’nin Kararname Diktatörlüğü”,
<http://www.egelihaber.com/yazar.asp?yaziID=2142>, Erişim Tarihi: 14.07.2013.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 55 Mayıs - Haziran 2016

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

ŞENER, N. “Müjde 62 Gazeteci Hapiste”, (4 Mayıs 2013),
<http://www.posta.com.tr/turkiye/YazarHaberDetay/Mujde-62-gazeteci-hapiste----.htm?ArticleID=175272>, Erişim Tarihi: 23.07.2013.